

॥ શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતે ॥

હરિભક્ત-સંપર્ક કાર્યકર અધિવેશન - ૨૦૧૭

સ્વામીની વાતુ નિરૂપણ સ્પર્ધા

: સત્સંગ પ્રવૃત્તિ - મધ્યસ્થ કાર્યાલય :
શાહીબાગ રોડ, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪

● સ્વામીની વાતુનું નિરૂપણ સ્પર્ધાની રૂપરેખા ●

- આ પુસ્તિકામાં આપેલ ૫ વાતમાંથી કોઈ એક વાત ઉપર નિરૂપણ કરવાનું રહેશે. આ નિરૂપણ સત્સંગ સૌરભ ભાગ-૧૧માંથી પસંદ કરવામાં આવેલ છે.
- અહીં આપેલ નિરૂપણના મેટર સિવાય પોતાની રીતે નિરૂપણ તૈયાર કરી શકાશે. આ મેટર માત્ર દિશાસૂચન માટે છે. આ જ મેટર રજૂ કરવું એવું જરૂરી નથી.
- નિરૂપણ માટેનો સમય ઓછામાં ઓછો ૭ મિનિટ અને વધુમાં વધુ ૮ મિનિટનો રહેશે. ૭ મિનિટે પ્રથમવાર ઘંટડી વાગશે. ૮ મિનિટે બીજીવાર ઘંટડી વાગશે એટલે નિરૂપણ પૂર્ણ કરવાનું રહેશે.
- નિરૂપણ માટે મુદ્દાઓ સાથે રાખી શકાશે. નિરૂપણ ગોખવાનું નથી, પરંતુ મુદ્દાઓ ઉપરથી નિરૂપણ કરવાનું રહેશે. કાગળમાંથી મુદ્દો જોઈને નિરૂપણ કરી શકાશે. કાગળમાંથી સંપૂર્ણપણે જોઈને નિરૂપણ કરવામાં આવશે તો સ્પર્ધક માટે સ્પર્ધા રદ કરવામાં આવશે.
- પ્રથમ સ્વામીની વાતુનું વાંચન કરી પછી નિરૂપણ શરૂ કરવું.
- ગુણપ્રદાન પદ્ધતિ :

(૧) વાંચનની લઢણ	- ૧૦
(૨) મુદ્દાની સ્પષ્ટતા	- ૨૦
(૩) વિગત વૈવિધ્ય	- ૨૦
(૪) સાંકળી - લીંક	- ૧૦
(૫) રજૂઆત-શૈલી	- ૩૦
(૬) સમય મર્યાદા	- ૧૦
કુલ ગુણ	- ૧૦૦
- નિરૂપણ માટે સ્વામીની વાતો :
  - ૨/૬૧મી વાત - જેવો બીજાને....
  - ૧/૨૩૭મી વાત - નિત્યે લાખ રૂપિયા....
  - ૧/૧૪૮મી વાત - અંતરમાં ટાઢુ.....
  - ૧/૨૬મી વાત - વિષયનું જે સુખ.....
  - ૧/૨૩મી વાત - ભગવાન કેટલાકને.....

● ગુણપ્રદાન પદ્ધતિ સમજૂતિ ●

(૧) વાંચનની લઢણ :

સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં વચનામૃત તથા સ્વામીની વાતુ વાંચવાની એક વિશિષ્ટ લઢણ છે. તેમાં યોગ્ય આરોહ-અવરોહ, યોગ્ય જગ્યાએ અટકવું, વાક્યનો અંત વિશિષ્ટ લહક સાથે બોલવો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

(૨) મુદ્દાની સ્પષ્ટતા (૨૦ ગુણ) : વિષયને અનુરૂપ જે મુદ્દો રજૂ કરવો છે, તે કેટલો સ્પષ્ટ રીતે કહેવાય છે ? લીધેલી વિગતો તથા તેનો બોધ (પ્રત્યેક વિગત દ્વારા શું કહેવું છે તે) કેટલી સ્પષ્ટ રીતે રજૂ થાય છે ? લીધેલ વિગતો વિષયને અનુરૂપ છે કે નહિ ? આ બાબતોને આધારે મુદ્દાની સ્પષ્ટતા નક્કી થાય. ટૂંકમાં, જે મેટર પસંદ કરવામાં આવે તથા તે જે રીતે બોલાય, તે કેટલા પ્રમાણમાં વિષયને અનુરૂપ છે ? તથા સામેવાળાને સમજાય જાય તેવી સ્પષ્ટતાથી રજૂ થયું છે કે નહિ ? તેને મુદ્દાની સ્પષ્ટતા કહેવાય. દા.ત.

★ વિષય : ‘સેવાની રીત’

ઉદા. ૧ : ‘સેવા કેવી રીતે કરવી જોઈએ ? ભગતજી મહારાજે સેવા કરી તે રીતે. સ્વામીની જીભ વળી તેમ તેમનો દેહ વળ્યો. સ્વામીએ ગિરનાર બોલાવવા કહ્યું. ભગતજીએ બુદ્ધિને તાળું મારી આજ્ઞા પાળી., વતું કરવાનું કહ્યું તો માન મૂકી વાળંદની સેવા કરી. ચંદની સીવવાની સેવા પણ ભગતજીએ ભજન કરતાં કરતાં કરી તેથી સ્વામી રાજી થયા. આ રીતે આપણે પણ સેવા કરવી જોઈએ.’

ઉદા. ૨ : ‘સેવાની રીત આપણને ભગતજી મહારાજ થકી શીખવા મળે છે. ભગતજી માટે કહેવાતું કે સ્વામીની જીભ વળી તેમ ભગતજીનો દેહ વળ્યો. આમ, સત્પુરુષની આજ્ઞા પ્રમાણે તત્પરતાથી સેવા કરવી જોઈએ. ભગતજી ગિરનાર બોલાવવા દોડ્યા ! સેવામાં બુદ્ધિને તાળું મારવું પડે. સ્વામીએ વાળંદની સેવા કરવાનું કહ્યું તો ભગતજીએ આવી નાની સેવા પણ ઉમંગથી સ્વીકારી ! ગમે તેવી સેવા હોય પણ માન મૂકીને તે કરવી જોઈએ. વળી, ચંદની સીવવાની સેવા કરતાં કરતાં ભગતજી અખંડ ભજન કરતાં. આમ, ભજન કરતાં

કરતાં સેવા કરવી જોઈએ.’

★ સમજૂતી : ઉદાહરણ એક અને બેમાંથી કયા ઉદાહરણમાં કહેવાનો મુદ્દો સ્પષ્ટ રીતે સમજાઈ જાય છે ? શા માટે ? તે વિચાર કરીએ.

- અહીં ‘સેવાની રીત’ વિષય છે. ઉદા.૧માં માત્ર પ્રસંગો કહેવાયા છે. એ પ્રસંગ પછી સેવાની કઈ રીત, તેની સ્પષ્ટતા થઈ નથી. વળી, સેવાની રીત કહેવાની છે તેમાં ‘બુદ્ધિને તાળું મારી આજ્ઞા પાળી.’ એવું બોલવાથી અન્ય વિષય ‘આજ્ઞા’ની વાત થઈ જાય છે. જ્યારે ઉદા.૨માં આજ્ઞાનો સીધો ઉલ્લેખ કર્યા વિના તે જ પ્રસંગ કહેવાયો છે.

- ચંદનીના પ્રસંગમાં ઉદા.૧માં ‘રાજીપા’નો ઉલ્લેખ કર્યો છે. જે સેવાનું ફળ છે, પરંતુ જ્યારે સેવાની રીતનો મુદ્દો રજૂ થાય ત્યારે તેમાં ઉદા.૨ની જેમ માત્ર રીત જ રજૂ થાય તો વધુ સ્પષ્ટ રજૂઆત ગણાય.

- ઉદા.૧માં પ્રસંગને આધારે સેવાની રીત કઈ તે શ્રોતાએ વિચારવાનું રહે છે. જ્યારે ઉદા.૨માં વક્તા દ્વારા જ તે સ્પષ્ટ રીતે રજૂ થઈ જાય છે. આમ, ઉદા.૧માં મુદ્દાની સ્પષ્ટતા ઓછી છે અને ઉદા.૨માં વધુ છે.

(૩) વિગત વૈવિધ્ય (૨૦ ગુણ) : આમાં બે બાબતો છે. પહેલી બાબત વિગતોનું વૈવિધ્ય એટલે કે પ્રસંગ, દૃષ્ટાંત, તર્ક, ક્વોટેશન, અન્ય ભાષાનો ઉપયોગ, શાસ્ત્રપ્રમાણ, કાવ્ય, સાખી, શ્લોક, સુવિચાર, મનન વગેરે જેવી વિવિધતાસભર વિગતોનો કેટલા પ્રમાણમાં સમાવેશ થયો છે તે અને બીજી બાબત વિગતની રજૂઆતનું વૈવિધ્ય એટલે કે પ્રત્યેક વિગતની રજૂઆતમાં કેવું વૈવિધ્ય ઉમેરવામાં આવ્યું છે તે. જેમકે, મુદ્દો અથવા વિગત સીધે સીધી રજૂ થાય અને મુદ્દો અથવા વિગત જિજ્ઞાસા જળવાય તેવી રીતે પ્રશ્ન પૂછીને રજૂ થાય.

ઉદા. : ‘કંટાળો ને આળસ છોડી, શરમ ને હું પદ મૂકી, મનનું મૂકી કરીએ સેવા, તન તોડીને કરીએ સેવા.’

‘મિત્રો ! સેવામાં વળી કંટાળો અને આળસ શાનાં ? ભગતજી મહારાજને જુઓ. સ્વામીની જીભ વળી નથી કે પોતાના દેહને વાળ્યો નથી. તન તોડી નાંખે તેવી ચૂનો પીસવાની સેવામાંય તેઓનો ઉત્સાહ

ઓછો થયો નથી. અને હાં તમે જાણો છો ? સેવાના હવનમાં નડતર રૂપ ‘હાડકું’ ક્યું છે ? એ છે માનરૂપી હાડકું, પણ ભગતજીને તે નડ્યું નહીં. તેમણે આપણને શીખવ્યું કે ‘હું’ પદ મૂકીને નાનામાં નાની સેવા પણ મહિમાથી કરવી. ભગતજી મહારાજે વાસણ ઊટક્યાં, મરેલું કૂતરું ખસેડ્યું, વાળંદ તરીકે કામ કર્યું અને દર્શાવ્યું કે કોઈ સેવા હલકી નથી. આવા મહાપુરુષ જે સેવા કરે તે સેવા આપણને કરવા મળે તે તો ગૌરવની વાત કહેવાય. તેમાં શરમ ન હોય.

(૪) **કમપ્રવાહ - સાંકળી (૧૫ ગુણ) :** પ્રવચનનું આખું માળખું, મુદ્દાઓની તથા વિગતોની ગોઠવણી, એક મુદ્દા કે વિગત પછી બીજો મુદ્દો કે વિગત રજૂ કરવા બંને વચ્ચે કેવો સંબંધ સાંકળ્યો છે ? વગેરે બાબતોની ગણના કમપ્રવાહમાં થાય. આમ, પ્રત્યેક મુદ્દાઓ તથા વિગતોને એકમેક સાથે કેવી રીતે સાંકળ્યાં છે, તેને લીંક કહેવાય. ફૂલો દોરામાં પરોવાય તો સુંદર હાર બને, તેમ મુદ્દાઓ અને વિગતો એક લીંકમાં પરોવાય તો રસપ્રદ પ્રવચન બને અને શ્રોતાને એકસૂત્રતા અનુભવાય. જો કમપ્રવાહ-સાંકળી યોગ્ય રીતે ન કરવામાં આવી હોય તો શ્રોતાને ટુકડા ટુકડા સાંભળતા હોય તેવું લાગે.

- અગાઉ ‘મુદ્દાની સ્પષ્ટતા’ વિભાગમાં ઉદા.રમાં સીધેસીધા પ્રસંગો અને સેવાની રીતો રજૂ થઈ છે. તેને લીંકમાં આ રીતે રજૂ કરી શકાય.

- ‘સેવાની આદર્શ રીત ભગતજી મહારાજ થકી શિખાય છે. સેવામાં પ્રથમ પગથિયું છે, ઉત્સાહ અને તત્પરતા. ભગતજી માટે કહેવાતું કે સ્વામીની જીભ વળી તેમ ભગતજીનો દેહ વળ્યો. તેઓ આવી તત્પરતાથી સેવા કરતા. સેવા કરવાનો એટલો ઉત્સાહ અને ઉમંગ હોય કે સેવા કરવામાં બુદ્ધિને તાળું મારતાં પણ સંકોચ ન થાય. આ પગથિયું પણ ભગતજીએ સિદ્ધ કરેલ. સ્વામીના કહેવાથી ગિરનાર બોલાવવા જવાની સેવા કરવામાં ભગતજીને પોતાની બુદ્ધિ આડી નહોતી આવી. સેવાનું એથીયે એક ઊંચું પગથિયું છે, માન મૂકીને સેવા કરવી. મુંડન કરવાની, લોકની રીતે નાની સેવા પણ ભગતજીએ દ-દ મહિના સુધી કરી છે અને સેવાનું સર્વોચ્ચ પગથિયું છે, અખંડ ભજન કરતાં કરતાં સેવા કરવી. ભગતજીએ ચંદની સીવવાની સેવામાં

અખંડ ભજનનો વેગ તૂટવા દીધો નહોતો. આમ, સેવાનાં તમામ સોપાન ભગતજી મહારાજના જીવન દ્વારા શીખવા મળે છે.

- અહીં સેવાનાં પગથિયાં દ્વારા ચડતા ક્રમમાં શુંખલા ગોઠવવામાં આવી છે. તેને સીધી રીતે, કહેવું હોય તો ‘સેવાની ચાર રીત છે, પહેલી..., બીજી..., ત્રીજી..., ચોથી...’ આ રીતે પણ ગોઠવી શકાય.

(૫) રજૂઆત શૈલી (૩૦ ગુણ) : રજૂઆતના ગુણ નીચેના મુદ્દાને લક્ષમાં લઈ મળશે.

(૧) સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર (સ્વાભાવિકપણે થતા પ્રાદેશિક ઉચ્ચાર અયોગ્ય ન ગણાય.) (૨) આરોહ-અવરોહ (૩) યોગ્ય શબ્દોનો ઉપયોગ અને વાક્યમાં શબ્દોનો યોગ્ય જગ્યાએ ઉપયોગ (૪) વાક્યની ગોઠવણી (૫) સાતત્ય (ફલ્યુઅન્સી) (૬) આંખ દ્વારા સંપર્ક (૭) ચહેરાના હાવભાવ (૮) હાથનું હલનચલન (૯) અલ્પવિરામ અને પૂર્ણવિરામ આગળ યોગ્ય વિરામ વગેરે.

પ્રવચન દરમ્યાન ઉપરોક્ત મુદ્દાઓનું યોગ્ય, સપ્રમાણ સંકલન થયું છે કે નહિ તે અનુસાર રજૂઆતની શૈલીના ગુણ નક્કી થશે. હાવભાવ તથા બોલવાનો પ્રવાહ સાહજિક હોય તે વધુ સારું કહેવાય. અતિશય નાટકીય હાવભાવ તથા બોલવાની શૈલી યોગ્ય ન કહેવાય.

આપેલ મેટરમાંથી સ્પર્ધા માટે નિરૂપણ તૈયાર કરવા અંગે માર્ગદર્શન

- અહીં આપેલ નિરૂપણને ટૂંકાવીને ૭ થી ૮ મિનિટનું નિરૂપણ તૈયાર કરવાનું છે. આ મેટરને કેવી રીતે ટૂંકાવવું તે સમજાવે.

(૧) આપેલ નિરૂપણનું માળખું સમજવું.

- ત્રણ-ચાર વાર નિરૂપણ વાંચીને તેનો મધ્યવર્તી વિચાર, માળખું, મુદ્દાઓ, વિગતો, વિગતનો બોધ, વિગતોનો મુદ્દા સાથેનો સંબંધ, ગૂંથણી અને સાંકળ વગેરે સમજવા પ્રયત્ન કરવો.
- અઘરાં શબ્દો, વાક્યો, અન્ય ભાષાનાં વાક્યો, શ્લોકોના અર્થ બરાબર સમજવા.
- નિરૂપણમાં મોટે ભાગે પ્રસંગ પછી કે પ્રસંગ પહેલાં પ્રસંગનો બોધ લખવામાં આવ્યો હોય છે. ક્યાંક પ્રસંગવર્ણનમાં જ બોધ વણી

લીધો છે. ક્યાંક બોધરૂપે સાખી, પંક્તિ, મનન, અવતરણ વગેરે અન્ય વિગતોનો ઉપયોગ કર્યો છે. દરેક વિગતના કે પ્રસંગના બોધને સમજવો જરૂરી છે.

(૨) સમયને અનુરૂપ મુદ્દા તથા વિગતોની પસંદગી કરવી :

સામાન્યતઃ બે રીતે નિરૂપણ ટૂંકાવી શકાય છે :

(૧) નિરૂપણમાંથી અમુક મુદ્દાઓ છોડી દેવા.

(૨) મુદ્દા બધા જ લેવા, પણ મુદ્દાની અમુક વિગતો છોડી દેવી.

■ વિગતો પસંદ કરતી વખતે ખાસ ધ્યાન રાખવું કે...

(૧) સમયમર્યાદાને અનુરૂપ મુદ્દાઓ કે વિગતોની પસંદગી કરવી.

(૨) મુખ્ય વિષયને પુષ્ટ કરતા મુદ્દાને છોડવા નહીં. પણ પૂર્વભૂમિકારૂપ મુદ્દા છોડી શકાય.

(૩) લાભ, ગેરલાભ, રીત; દરેકમાં એકથી વધુ પેટા મુદ્દા હોય, તો દરેકમાંથી એકાદ પેટા મુદ્દો ઓછો કરી શકાય.

(૪) મુદ્દાને પુષ્ટ કરતી મુખ્ય વિગતો ન છોડવી, પૂર્વભૂમિકારૂપ વિગતો છોડી શકાય.

(૫) એક જ મુદ્દાને પુષ્ટ કરતી બે-ત્રણ વિગતોમાંથી અમુક વિગતો છોડી દઈ શકાય.

(૬) ખાસ, મધ્યવર્તી વિચારને (મુખ્ય વિષયને) હાનિ પહોંચે તેવી રીતે પ્રવચન ટૂંકાવવું નહીં.

(૭) વક્તા પોતે સારી રીતે રજૂ કરી શકે તેવી વિગતો પસંદ કરવી.

(૮) વક્તાને જ સમજવી કે બોલવી (સંસ્કૃત, અંગ્રેજી) અઘરી પડતી હોય તેવી વિગતો છોડી શકાય અથવા જરૂરી હોય તો પૂ. સંતો દ્વારા સમજાવે લઈ શકાય.

(૯) પ્રારંભમાં બને ત્યાં સુધી સીધે સીધી મુદ્દાને સ્પષ્ટ કરતી વિગતો લેવી... મુદ્દા સુધી પહોંચવા માટેની કે ગૌણ બોધ કહેવા માટે લીધેલી વિગતો ન લેવી.

(૧૦) શક્ય હોય ત્યાં સુધી પ્રસંગો-પંક્તિઓ પ્રમાણો મનન વગેરે સપ્રમાણમાં હોય તે ધ્યાન રાખવું. માત્ર પ્રસંગો-પ્રસંગો જ હોય કે પંક્તિઓ વધુ પ્રમાણમાં આવી જાય તેમ ન થવા દેવું.

● નિરૂપણ માટે સ્વામીની વાતો ●

(૧) સ્વામીની વાત : ૨/૬૧ (પોતાને સમજવાનો આગ્રહ)

સ્વામિનારાયણ હરે, સ્વામીએ વાત કરી જે :

જેવો બીજાને સમજાવવાનો આગ્રહ છે, એવો પોતાને સમજવાનો હોય અને જેવો બીજાના દોષ જોવાનો આગ્રહ છે તેવો પોતાના દોષ ટાળવાનો હોય તો કાંઈ કસર રહે જ નહિ.

- ※ સ્વામી આપણને આ વાત કરી અંતર્દષ્ટિ કરાવે છે. જેમ રોગ આપણને થયો હોય અને દવાની ગોળીનો મહિમા બીજાને કહીએ તો રોગ ન જાય, પોતે જ ગોળીનો મહિમા સમજી ગળવી પડે - તેમ કસર ટાળવા માટે પોતાને સમજવા રૂપ ઔષધ લેવું પડે.

● બીજાને સમજાવવાનો આગ્રહ :

- ※ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીએ ‘ચોસઠ પદી’માં લખ્યું છે:
પરને કહેવા પ્રવીણ છું પૂરો, પોતાનું તો તું ન પેખે રે;
સામાને શીખ દેવામાં છું શૂરો, નિજ દોષને નવ દેખે રે.
- ※ યોગીજી મહારાજ એક બોધકથા કહેતા. એક ગામમાં એક ભાઈ રહે. ગામમાં કોઈ મરણ પામે તો તેને સમજાવે કે - ‘જગત નાશવંત છે. જન્મે તેનું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે.’ એક દિવસ તેઓ ઘેર રડતાં હતા, કોઈકે પૂછ્યું, ‘કેમ રડો છો ?’ તો કહે, ‘મારી બકરી મરી ગઈ.’ એ ભાઈને જેવો બીજાને સમજાવવાનો આગ્રહ હતો, એવો પોતાને સમજવાનો હતો નહિ !
- ※ ઘણી વાર એવું જોવા મળે છે કે કેટલાક લોકો બીજાને ઉપદેશ આપી સમજાવવામાં શૂરા હોય, પણ જ્યારે પોતાના પગ નીચે રેલો આવે ત્યારે સમજી શકતા નથી.
- ※ આયરલેન્ડના સુવિખ્યાત બિશપ ડૉ. એમન કેસી તેઓના બ્રહ્મચર્ય વિષયક વ્યાખ્યાનો માટે પ્રસિદ્ધ હતા. તે વિષયક પુસ્તકો પણ તેમણે લખેલાં. તેઓ પોતાના પ્રવચનમાં સલાહ આપતા કે બ્રહ્મચર્યના પાલન

માટે પરણવું ન જોઈએ અને પ્રાર્થના કરવી જોઈએ.

આ બિશપે પોતાના માટે પ્રાર્થના કરી હશે કે નહીં, પણ ‘એની મર્ફી’ નામના એક બહેને ૧૭ વર્ષના એક છોકરાને બતાવી કબૂલાત કરી હતી કે ૧૯ વર્ષ પહેલાં બિશપે મારી સાથે વ્યભિચાર કરેલો. આ બાળક તેનું પરિણામ છે.

❖ સંસ્કૃત સુભાષિતમાં કહ્યું છે :

પરોપદેશે પાણ્ડિત્યં સર્વેષાં સુકરં નૃણામ્ ।

ધર્મે સ્વીયમનુષ્ઠાનં કસ્યચિત્ સુમહાત્મનઃ ॥

બીજાને ઉપદેશ આપવા માટેની વિદ્વત્તા બધાને સુગમ હોય છે, પણ ધર્મમાર્ગે પોતાનું આચરણ તો કોઈ મહાત્માનું જ હોય છે.

❖ બીજાને સમજાવવા જેટલો પુરુષાર્થ કરવામાં આવે છે, તેટલો પુરુષાર્થ પોતાને સમજાવવામાં કરવામાં આવે, તે જ અંતે લાભદાયી થાય છે.

❖ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને એક વાર ગઢડાના એક સંતે કહેલું, ‘મહારાજે આપને બરછટ ધાબડો ઓઢાડીને જડભરત કહ્યા હતા. તે હવે સૌને જડભરત કરો.’ સ્વામી જાણતા હતા કે આ સાધુ પરોપદેશમાં શૂરા છે. એટલે સ્વામી કહે, ‘આપણે બેય જડભરત થઈએ એટલે બધાય થઈ રહ્યા.’

● પોતાનું વર્તન બદલવું :

❖ આ વાતનો અન્ય એક અર્થ થાય છે કે બીજાનું વર્તન બદલવાનો આગ્રહ કરવાને બદલે પોતાનું વર્તન બદલવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. બીજાને કોઈ સદ્ગુણ કેળવવા સમજાવતાં પહેલાં પોતે એ સદ્ગુણ કેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની આ જ રીત છે.

❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજને આંખનું ઓપરેશન કરાવ્યું ત્યારબાદ ડોક્ટરોએ કંકુનો ચાંદલો કરવાની ના પાડી હતી. કારણ કે જો આંખમાં કંકુ પડે તો નુકસાન થાય તેમ હતું. તેથી સ્વામીશ્રીએ ઓપરેશન બાદ થોડા મહિના ચંદનનો ચાંદલો કર્યો, પણ ગુરુપૂર્ણિમાના દિવસે સ્વામીશ્રીએ કંકુનો ચાંદલો કરવા ઈચ્છા રજૂ કરી. સેવકોની ના છતાં કંકુનો ચાંદલો જ કર્યો અને કહ્યું, ‘આપણે બધાને તિલક-ચાંદલો ભપકાબંધ કરવાની વાત કરીએ અને આપણે ન કરીએ તે કેવું કહેવાય ?’

❖ સન ૧૯૮૭માં દુષ્કાળનું વર્ષ હતું. સ્વામીશ્રી સારંગપુર પધાર્યા હતા. દુષ્કાળને

કારણે પાણીની તંગી હતી. તે બાબતે સ્વામીશ્રીની ઉપસ્થિતિમાં સાંજની સભામાં પાણીની બચત અંગે જાહેરાત કરવામાં આવી. તેમાં એક જાહેરાત હતી - ‘સૌએ નાહવામાં વધુ પાણી ન વાપરવું. જરૂર પૂરતું જ વાપરવું.’

બીજે દિવસે સવારે સ્વામીશ્રી સ્નાન કરવા પધાર્યા. દરરોજના ક્રમ મુજબ સેવક સંતે પાણીની બે ડોલ ભરીને બાથરૂમમાં તૈયાર રાખી હતી, પણ આજે સ્વામીશ્રીએ એક ડોલ પાણીથી સ્નાનાદિક ક્રિયા પતાવી દીધી. બીજી ડોલનું પાણી વાપર્યું નહીં. સંતો કહે, ‘બાપા, દરરોજ તો આપ બે ડોલ પાણીથી સ્નાન વગેરે ક્રિયા કરો છો. આજે આમ કેમ ?’ સ્વામીશ્રી કહે, ‘કાલે આપણે જાહેરાત કરાવીને કે પાણી ઓછું વાપરવું તો પહેલાં આપણે તો તે પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ ને !’ સંતો કહે, ‘બાપા ! હવે પાણી લાવી જ દીધું છે, તો આજે વાપરી દો. કાલથી એક જ ડોલ લાવીશું.’ સ્વામીશ્રી કહે, ‘ના ! આ પાણી તમે કપડાં ધોવા માટે વાપરજો !’

- ❖ સ્વામીશ્રી પોતે વર્તીને બીજાને સમજાવે છે. એટલે તેમની સમજાવટ અસરકારક હોય છે, તેઓ અનેકને સત્માર્ગે વાળી શકે છે.
- ❖ મેનેજમેન્ટનાં શ્રેષ્ઠ અને અસરકારક પુસ્તકો લખનાર અમેરિકન લેખક શ્રી સ્ટીફન કોવી કહે છે.... ‘બીજાને બદલવાનો (સમજાવવાનો) પ્રયત્ન કરવાને બદલે તમે પોતે જ બદલાઈ જાવ (સમજી જાવ) તો બીજા આપમેળે તમને અનુસરશે.’
- ❖ ઈસ્ટ આફ્રિકાના સત્સંગી બંધુ શ્રી કુમારભાઈ પૂજારા કહે છે, ‘અમે નવા નવા સત્સંગી હતા ત્યારે ક્યારેક બહારનું ખાઈ લેતા. અમારાં સંતાનો વારંવાર બહારનું ખાતાં. અમે તેમને ન ખાવાની વાત કરતા, પણ આગ્રહપૂર્વક કહી ન શકતા. પણ મેં અને મારા પત્નીએ બહારનું ન ખાવાનો નિયમ લીધો. તેના છ માસ બાદ અમે અમારા સંતાનોને પણ એ નિયમ લેવા વાત કરી તો તેઓ માની ગયાં !’
- ❖ આપણે જ સમજીને વર્તવા માંડીએ તો બીજાને સમજાવવાની જરૂર પડતી નથી. એટલે જ શ્રીજીમહારાજે કહેલું કે, ‘વર્તન વાતું કરશે.’

● બીજાને સમજાવવાનો પ્રયત્ન :

- ❖ સ્વામીની આ વાતનો બીજો એક અર્થ એમ પણ થાય કે પોતાની વાત, પોતાનો વિચાર, પોતાની પરિસ્થિતિ બીજાને સમજાવી દેવા કરતાં

બીજાની વાત, વિચાર અને પરિસ્થિતિ સમજવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

- ❖ આ રીતે વર્તીને પ્રમુખસ્વામી મહારાજે અનેકના હૃદયમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.
- ❖ સ્વામીશ્રી આણંદમાં પધરામણી કરીને બપોરે અઢી વાગે ઉતારે પધાર્યા હતા. સ્વામીશ્રી ભોજન માટે વિરાજી ગયા હતા. પત્તરમાં જમવાનું પીરસાઈ ગયું હતું. ત્યાં જ એક હરિભક્ત આવ્યા કહે, ‘મારે ઘરે પધરામણીએ પધારો.’ સેવક સંત કહે, ‘આપને ત્યાં સ્વામીશ્રી પધરામણી કરી આવ્યા, પણ તમે ઘરે નહોતા.’ પેલા હરિભક્ત કહે, ‘મને સમય આપેલો તેના કરતાં બાપાને આવતાં મોડું થયું એટલે હું બાપાને શોધવા બહાર નીકળેલો. એ ગાળામાં મારે ત્યાં પધરામણી થઈ ગઈ અને મારો લાભ જતો રહ્યો.’ આટલું બોલતાં બોલતાં તો તે હરિભક્તને ગળે ડૂમો ભરાઈ આવ્યો અને આંખેથી આંસુ સરી પડ્યા ! સેવકો તેમને સમજાવવા પ્રયત્ન કરતા હતા ત્યારે તેમને અટકાવી સ્વામીશ્રી કહે, ‘એમને સમજાવશો નહીં. એમનો ભાવ તો જુઓ. આપણે જ સમજી જઈએ.’ એમ કહી પત્તર આધું કરી સ્વામીશ્રી તેમને ત્યાં પધરામણીએ પધાર્યા.

- ❖ બીજાને સમજાવી દેવાના આગ્રહને બદલે સ્વામીશ્રીની જેમ બીજાની લાગણી સમજવાનો આવો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો ઘરપરિવારમાં થતા કેટલાય ઝઘડા અટકી જાય.

● પોતાના દોષ ટાળવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ :

- ❖ કાગડો જેમ ઢોરનાં ચાંદા પર જ બેસે છે, તેમ મનુષ્યની નજર હંમેશાં બીજાના દોષ ઉપર જ પડે છે, તે ખોટું છે.
- ❖ મહંમદ પયગંબર એક વ્યક્તિને ખૂબ સમજાવીને મસ્જિદમાં લઈ ગયા. ત્યાં પગથિયા પર એક માણસ સૂતો હતો. પેલાએ પૂછ્યું, ‘આ કેમ અંદર નથી આવતો ?’ પોતે તો પહેલી જ વાર જતો હતો, પણ તોય તેને બીજાનો દોષ નજરમાં આવ્યો.
- ❖ અહીં સ્વામી અગત્યનો શબ્દ મૂકે છે - ‘દોષ ટાળવાનો આગ્રહ.’ દોષ ખબર પડે પછી પણ ટાળવાનો આગ્રહ જરૂરી છે.
- ❖ દુર્વાસાને પોતાના કોપી સ્વભાવની ખબર હતી ખરી, પણ તેને ટાળવાનો આગ્રહ કેટલો હતો ? સહેજ પણ નહિ. તો તેમનો કોપી સ્વભાવ સુધર્યો નહિ.
- ❖ નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને લીલાં મરચાં ખાવાનો સંકલ્પ થયો, તો એમણે એક

સાથે એટલાં બધાં મરયાં ખાધાં કે ઝાડા-ઊલટી થઈ ગયાં. મરયાંનો જિંદગીભરનો અભાવ આવી ગયો. આને કહેવાય સ્વભાવ ટાળવાનો ખટકો.

❖ શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘પોતામાં કોઈ સ્વભાવ હોય ને તેને સંતનો સમાગમ કરીને સમજી વિચારીને ટાળે તો તે સ્વભાવનો નાશ થઈ જાય.’ (વચનામૃત સારંગપુર-૧૮) એટલે કે સ્વભાવ ટાળવાનો ખટકો જોઈએ.

❖ પવિત્રાનંદ સ્વામી વડીલ સંત હતા, સદ્ગુરુ હતા. પણ આણંદમાં એક નાના સંતે તેમનું અપમાન કર્યું, તેથી પવિત્રાનંદ સ્વામી મૂંઝાયા પણ તે સંતનો દોષ લેવાને બદલે પવિત્રાનંદ સ્વામીએ ભગતજી મહારાજ પાસે જઈ વચનામૃતની કથા સાંભળી. પંચાળા-૩ પ્રમાણે માન ટાળવાની વાતો ભગતજીએ કરી અને પવિત્રાનંદ સ્વામીને શાંતિ થઈ.

અપમાન કરનારાએ તો અપમાન કર્યું, પણ મને અપમાન લાગી ગયું એ મારો દોષ છે ! આવા વિચારથી પવિત્રાનંદ સ્વામીએ પોતાનો દોષ ટાળવા આગ્રહ રાખ્યો અને કથાવાર્તા સાંભળી તો તેમને શાંતિ થઈ.

❖ આમ, બીજાના દોષ જોવાને બદલે પોતે પોતાના દોષ ટાળવા માટે ખટકો રાખીને પુરુષાર્થ કરે તો કસર ટળે !

● સમાપન :

❖ ધૃતરાષ્ટ્રના દીકરા દુર્યોધને યુધિષ્ઠિરની બધી જ સંપત્તિ પડાવી લીધી હતી. વનવાસ પૂરો થયા પછી પણ તે રાજ્ય પાછું આપવાની ના પાડતો હતો. ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્રે યુધિષ્ઠિરને સંદેશો મોકલ્યો કે ‘હે યુધિષ્ઠિર ! ધનની લાલસાથી મનુષ્યનો નાશ થાય છે. તમારે ધનની કે રાજ્યની લાલસા ન રાખવી. વનમાં જઈ તપસ્વીની જેમ તમે અત્યાર સુધી રહ્યા છો, તો આજીવન વનમાં જ રહીને સુખી રહેવું જોઈએ. તમારા પિતા પાંડુ પણ ભલા અને સંતોષી વૃત્તિવાળા હતા. તમે યુદ્ધ કરી રાજ્ય લેવાનો વિચાર કરો છો, તે તમારે માટે શોભાસ્પદ નથી.’ પોતે અને પોતાના દીકરાએ પારકી સંપત્તિ પચાવી પાડી છે, એનો વિચાર ધૃતરાષ્ટ્રને નથી આવતો અને બીજાને લોભી કહી તેને સમજાવે છે.

આવી વૃત્તિને લીધે જ ધૃતરાષ્ટ્ર કે દુર્યોધનને ક્યારેય સુખ ને શાંતિ મળ્યાં નહોતાં કે તેઓમાં સુધારો થયો નહોતો અને તેમનો વિનાશ થયો હતો. આપણે આવી ધૃતરાષ્ટ્ર વૃત્તિથી બચીએ અને આપણી કસર ટાળી સુખિયા થઈ શકીએ તેવી પ્રાર્થના....

(૨) સ્વામીની વાત : ૧/૨૩૭ (અવગુણ ત્યાગ)

સ્વામિનારાયણ હરે, સ્વામીએ વાત કરી જે :

નિત્ય લાખ રૂપિયા લાવે ને સત્સંગનું ઘસાતું બોલતો હોય તો તે મને ન ગમે, ને સૂતો સૂતો ખાય પણ ભગવાનના ભક્તનું સારું બોલતો હોય તો તેની ચાકરી હું કરાવું, એવો મારો સ્વભાવ છે.

❖ સત્સંગનું ઘસાતું બોલતો હોય એટલે કે અભાવ-અવગુણની વાતો કરતો હોય તેના પ્રત્યે સત્પુરુષને કેટલો અણગમો છે, તેનો ખ્યાલ આ વાતમાંથી આવે છે.

● અભાવ-અવગુણ લેવા એટલે શું ?

❖ સત્સંગનું ઘસાતું બોલવું એટલે સંસ્થા, સત્પુરુષ, મંદિર કે હરિભક્તના અભાવ-અવગુણની વાતો કરવી.

❖ યોગીજી મહારાજ કહેતા : ‘કોઈ હરિભક્તની કાંઈ ભૂલ થઈ ગઈ હોય, અગર કાંઈ થોડું બન્યું હોય તેનો ફજેતો કરે, બીજાને વિસ્તારથી કહી સંભળાવે તે અભાવ-અવગુણ લીધા કહેવાય.’

❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કહેતા : ‘કાળું હોય તે દેખાય ખરું પણ આ કાળું છે... આ કાળું છે.. એમ ગા ગા કરે તે અભાવ લીધો કહેવાય.’

❖ પોંડિચેરીમાં અરવિંદ આશ્રમમાં મહર્ષિ અરવિંદ રહેતા. તેઓના પ્રવચનનો લાભ લેવા એક પરિવાર દિલ્હીથી ખાસ ત્યાં ગયો. તેઓએ આશ્રમમાં એક જગ્યાએ કચરો પડેલો જોયો. મહર્ષિ અરવિંદ પાસે જઈને તેમણે ફરિયાદ કરી. મહર્ષિએ તેમને કહ્યું, ‘તમે દિલ્હીથી એરોપ્લેનમાં ખર્ચ કરીને અહીં આવ્યા અને નજરમાં કેવળ કચરો જ આવ્યો ? એ તો દિલ્હીમાં પણ મળી જાત.’

❖ અવગુણ ગાવાની પ્રકૃતિથી વ્યક્તિને પોતાને જ ઘણું નુકસાન થાય છે.

● અભાવ-અવગુણથી લૌકિક નુકસાન :

❖ ‘Text of psychiatry’ (ટેક્સ્ટ ઓફ સાઈકીયાટ્રી) નામનું પુસ્તક મનોચિકિત્સક ડૉક્ટરો માટે પાયાનું પુસ્તક ગણાય છે. તે પુસ્તકના લેખકોએ અનેક દર્દીઓના અનુભવોને આધારે તારણ કાઢ્યું છે કે ‘જેને સતત અન્ય પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ બંધાય અને અવગુણ જોયા કરવાની ટેવ હોય, તેને અલ્સર

જેવી બીમારી જલદી થાય છે. અને વારસાગત રોગ જેવા કે ડાયાબિટીસ, બી.પી. વગેરે થવાની શક્યતા વધી જાય છે.’

❖ વડોદરાની મહારાજા સયાજીરાવ યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કરનારો એક વિદ્યાર્થી ગણિતમાં ખૂબ જ તેજસ્વી હતો. પણ એક વર્ષે ગણિતના શિક્ષક બદલાયા. એ શિક્ષકને સિગારેટ પીવાની આદત હતી. શિક્ષક ખૂબ જ સરસ રીતે ભણાવતા, પણ પેલા વિદ્યાર્થીને શિક્ષક સિગારેટ પીએ તે ગમે નહીં. હંમેશાં સૌની સામે તે શિક્ષકની ટીકા - નિંદા કર્યા કરે. શિક્ષકની ભણાવવાની રીત બહુ સારી હતી, પણ તે વિદ્યાર્થીની દૃષ્ટિ શિક્ષકના અવગુણ તરફ જ રહેતી. તેને કારણે તેને ગણિતના અભ્યાસમાંથી રસ ઊડી ગયો અને બીજા વર્ષે તે વિદ્યાર્થીનું ગણિતનું પરિણામ ખૂબ જ ઓછું આવ્યું. બીજાના અવગુણ જોવાથી પોતાની જ અધોગતિ થાય છે.

❖ અભાવ - અવગુણની વૃત્તિથી કુટુંબ પરિવારમાં પણ કુસંપ જન્મે છે. મંથરાએ કૈકેયીના મનમાં કૌશલ્યાના અભાવની વાત નાંખી અને દશરથ રાજાના કુટુંબમાં ભયંકર પ્રશ્ન ઊભો થયો, જેને કારણે દશરથ રાજાનું મૃત્યું થયું અને શ્રીરામને વનવાસ થયો.

● આધ્યાત્મિક માર્ગે નુકસાન :

૧) સાધના વ્યર્થ જાય :

❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કહેતા : ‘આગળ જાય વાવતો ને પાછળ જાય ટોરતો. વાવણી કરીએ પણ તેના પર સો ટનનું રોલર ફેરવીએ તો કશું જ ન ઊગે, તેમ સેવા, ભક્તિ, કથા બધું જ કરીએ પણ જો અભાવ - અવગુણની વાતો કરીએ તો બધું જ નિષ્ફળ જાય.’

❖ અવગુણ ગ્રહણ કરે તેના જ્ઞાન-વૈરાગ્યાદિક શુભગુણ તે ઘટી જાય છે.

(વચનામૃત : ગઢડા પ્રથમ - ૫૩)

❖ શ્રીમદ્ભાગવતમાં ચિત્રકેતુ રાજાની વાત આવે છે. તેને કરોડ રાણીઓ હતી. રાજ્ય-સમૃદ્ધિ અને કરોડ સ્ત્રીઓનો ત્યાગ કરી તેણે તપ કર્યું. તેના ફળ સ્વરૂપે તે સદેહે સ્વર્ગમાં આવ-જા કરી શકતો. એક વાર આકાશ માર્ગે કૈલાસ પર્વત પરથી પસાર થતો હતો. કૈલાસ એટલે શિવજીનું નિવાસ સ્થાન. ચિત્રકેતુએ જોયું કે શિવજીની બાજુમાં પાર્વતીજી વિરાજમાન હતા. બંને વાર્તાલાપ કરી રહ્યા હતા. ચિત્રકેતુને અભાવ આવ્યો કે ‘મેં કરોડ સ્ત્રીનો

ત્યાગ કરી દીધો અને આ શિવજી એક પત્નીમાં આસક્ત થઈ રહ્યા છે.’ આ વિચારથી તે હસ્યો. તેના આ પાપને લીધે તેને પાર્વતીજીએ શાપ આપ્યો અને તે અસુરકુળમાં વૃત્રાસુર તરીકે જન્મ્યો. અભાવ લીધો તેને કારણે તપનું અને ત્યાગનું બધું જ પુણ્ય એળે ગયું.

❖ અવગુણ લેવાનો સ્વભાવ હોય તેની આસુરી બુદ્ધિ થઈ જાય.

(વચનામૃત : ગઢડા પ્રથમ - ૩૧)

❖ એટલે મુક્તાનંદ સ્વામીએ ગાયું છે કે,

ભક્તન કી નિંદા કરે, સો નર જમપુર જાત.

મુક્ત કહે મતિ મંદકુ, કાલ નિરંતર ખાત.

❖ અભાવ-અવગુણથી બીજું ભયંકર નુકસાન છે...

૨) ભગવાન અને સત્પુરુષનો કુરાજીપો :

❖ આ અંગે વચનામૃતના શબ્દો સાંભળીએ...

‘જે કોઈ ભગવાનના ભક્તનું ઘસાતું બોલે તે તો અમને દીકો જ ગમે નહીં. અને જે ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેતો હોય તેના હાથનું તો અન્ન-જળ પણ ભાવે નહિ.’ (વચનામૃત ગઢડા અંત્ય-૨૧)

❖ આપણે ઠાકોરજીની રસોઈની સેવા કરીએ, સભામાં પ્રસાદની સેવા કરીએ, ઘરમંદિરમાં થાળ ધરાવીએ, અન્નકૂટમાં ઘરેથી વાનગી બનાવીને ઠાકોરજી માટે લાવીએ, પણ જો આપણે કોઈનું ઘસાતું બોલતા હોઈએ તો શ્રીજીમહારાજ આપણું અન્ન કેવી રીતે ગ્રહણ કરે ? ન જ કરે.

❖ શાસ્ત્રીજી મહારાજ વરતાલમાં હતા ત્યારે એક વાર વડોદરાના મંદિરે પારાયણ માટે પધાર્યા હતા. અહીંના નિરન્નમુક્ત નામના સાધુને વરતાલ સંસ્થાના કોઠારી ગોવર્ધનભાઈ વિષે કંઈક ફરિયાદ હશે. તેઓ બધા હરિભક્તો વચ્ચે શાસ્ત્રીજી મહારાજ સામે કોઠારીનું વાંકું બોલવા લાગ્યા. શાસ્ત્રીજી મહારાજે તેમને ન બોલવા સમજાવ્યા, પણ તે અટક્યા નહીં. તેથી શાસ્ત્રીજી મહારાજે ગીગા ભગતને કહ્યું, ‘આમને ઊંચકીને મંદિરમાંથી બહાર કાઢો, એનામાં અસુરે પ્રવેશ કર્યો છે !’ અભાવ-અવગુણની વાતથી સત્પુરુષને આટલી બધી એલર્જ છે.

❖ આ વાતમાં પણ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે કે નિત્ય લાખ રૂપિયા લાવતો હોય ને સત્સંગનું ઘસાતું બોલતો હોય તો તે મને ન ગમે.

❖ આજથી બસો વર્ષ પહેલાં નિત્ય લાખ રૂપિયા લાવે તો આજના કેટલા બધા રૂપિયા થાય ? છતાં જો તે સત્સંગનું ઘસાતું બોલે તો તેના પર કુરાજીપો થાય.

● અભાવ - અવગુણથી બચવાનો ઉપાય :

૧) ઝડપી નિર્ણય ન લેવો :

- ❖ એક હરિભક્તે ડોક્ટર સ્વામીને ફરિયાદ કરી કે મંદિરમાં ડુંગળી લાવીને ખવાય છે. ડોક્ટર સ્વામીએ તપાસ કરી તો ખબર પડી કે સ્ટાફના એક ભાઈને સેવા કરતાં વાઈનો આંચકો આવેલો (ફીટ આવી હતી). તે જોડો સૂંઘાઓ પણ રાહત ન થઈ, તેથી કો'કે ડુંગળી સૂંઘાડવા કહ્યું અને ડુંગળી લાવીને સૂંઘાડી હતી.
- ❖ મંદિરમાં ડુંગળી આવી એના પરથી અનુમાન કરી લીધું કે કોઈએ ડુંગળી ખાધી, પણ ધીરજથી સાચી વાત જાણી હોત તો આવી ગેરસમજ ન થાત.
- ❖ અભાવ-અવગુણની મોટા ભાગની ચર્ચાઓમાં આવી ઉપરછલ્લી માની લીધેલી વાતો જ હોય છે. તેથી કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં ઝડપી નિર્ણય લઈને અભાવ-અવગુણની વાતમાં ન પડવું.
- ❖ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી એટલે જ કહે છે, ‘પોતે દીઠું ન હોય ને પાકું જાણ્યું ન હોય ને બોલી-બકી ઊઠાય તે બહુ ખોટું છે. પીંછનું પારેવું ન કરવું.’

૨) કુસંગથી દૂર રહેવું :

- ❖ કેટલાંક સત્સંગમાં હોવા છતાં જ્યાં ત્યાં અભાવ - અવગુણની વાતો કરતા ફરે. આવા ખટપટિયાનો સંગ ન કરવો કે તેમની વાતમાં વિશ્વાસ ન કરવો જોઈએ.
- ❖ સન ૧૯૬૧માં ગઢડામાં મંદિરનો કળશ મહોત્સવ હતો. તે વખતે એક હરિભક્તના દીકરા નદીમાં તણાઈ ગયા. આ જોઈ કેટલાકે હોહા મચાવી મૂકી. તે સમયેમાં ભાવનગરના મહારાજા અને મહારાણી પણ આવેલાં. કેટલાક ખટપટિયાઓએ મહારાણીને આ બધી વાત કરી. રાણીને આ સમયેમાં લોહીનાં આંધણ લાગ્યાં. અહીં બધા બેજવાબદાર છે એટલે આ દુર્ઘટના બની ગઈ, આવું વિચારી રાણી અને મહારાજા સમયે છોડી પાછા જવા તૈયાર થયા. તે સમયે હકાબાપુ મૃત્યુ પામનાર છોકરાનાં મા-બાપને મહારાણી પાસે લઈ ગયા.

છોકરાનાં મા-બાપ તો યોગીજી મહારાજની પ્રાપ્તિના કેફમાં ગુલતાન હતા. મહારાણીને સમજાઈ ગયું કે ‘અવસાન પામનાર છોકરાઓનાં મા-બાપને તો કોઈ શોક નથી. મને ભંભેરણી કરી તે તો કોઈ દ્વેષીએ અમથું ઊભું કર્યું લાગે છે.’ અને મહારાણી રોકાઈ ગયાં.

- ❖ જો અભાવ-અવગુણરૂપી વાત કરનાર કુસંગને ઓળખી તેનાથી દૂર રહીએ તો અભાવ-અવગુણથી બચી શકાય.

૩) પોતાના સ્વભાવો-દોષોનો વિચાર :

- ❖ વચનામૃત ગઢડા પ્રથમ-૧૬માં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘ભગવાન અને સંત એનો દોષ દેખાડીને એની આગળ વાત કરે છે, તે વાતને માને કરીને અવળી લે છે. અને વાતના કરનારાનો અવગુણ લે છે, તે તો દિવસે દિવસે ઘટતો જાય છે.’
- ❖ સત્સંગમાં પોતાના સ્વભાવનું ખંડન થાય ત્યારે અભાવ આવે છે.
- ❖ પોતાને દાળમાં ગળપણ વધુ પડતું જોઈએ, પણ મંદિરમાં દાળ તીખી હોય તો રસોઈ બનાવનારાનો અભાવ આવે. કારણ શું પોતાનો સ્વાદ !
- ❖ પોતાને માન હોય કે ‘હું મંડળમાં મોટેરો છું’ અને જો ઉત્સવમાં પોતાને હાર ન પહેરાવે તો કાર્યકરો અને સંતોનું ઘસાતું બોલે. કારણ શું ? પોતાનું માન.
- ❖ આમ, આપણા સ્વભાવ અને આપણી વિષયાસક્તિને કારણે આપણને અવગુણ આવે છે. જો આપણા સ્વભાવ ઓળખી રાખ્યા હોય તો અભાવ-અવગુણથી દૂર રહી શકાય.
- ❖ કબીરજીએ કહ્યું છે :

બુરા દેખન મેં ચલા, બુરા ન પાયા કોય,
જો મન ખોજા અપના, મુજ સા બુરા ન કોઈ.

- ❖ આપણા દોષ તરફ દૃષ્ટિ કરીએ તો અન્યના અવગુણનો વિચાર જ ન આવે.

૪) પ્રાર્થના :

- ❖ અને અંતે અભાવ-અવગુણથી બચવા માટે અતિ મહત્વનો ઉપાય છે પ્રાર્થના.
- ❖ જ્યારે જ્યારે કોઈના પણ અવગુણનો વિચાર આવે ત્યારે સાચા હૃદયથી મહારાજ-સ્વામીને પ્રાર્થના કરવી જોઈએ. તો અવશ્ય આપણી અભાવ-અવગુણથી રક્ષા થાય. તો ચાલો, મહારાજ-સ્વામીને પ્રાર્થના કરીએ...

સતસંગી જે તમારા કડાવે, તેનો કે ‘દિ’ અભાવ ન આવે,
દેશ કાળ ને ક્રિયાએ કરી, કે ‘દિ’ તમને ન ભૂલીએ હરિ.

(૩) સ્વામીની વાત : ૧/૧૪૮ (ભગવાનનું ભજન અને સર્વકર્તાપિણું)

સ્વામિનારાયણ હરે, સ્વામીએ વાત કરી જે :

અંતરમાં ટાઢું રહ્યા કરે ને ધગી ન જાય તેના બે ઉપાય છે :
એક તો ભગવાનનું ભજન કરવું ને બીજું ભગવાનને સર્વકર્તા સમજવા ને તેમાં સુખ આવે તો સુખ ભોગવી લેવું ને દુઃખ આવે તો દુઃખ ભોગવી લેવું. તે કહ્યું છે જે, દાસના દુશ્મન હરિ કે દી હોય નહિ, જેમ કરશે તેમ સુખ જ થાશે.

- ❖ યોગીજી મહારાજ કહેતા : ‘મુંબઈના શેઠિયાની છાતી પર શેર ખીચડી તપેલીમાં મૂકો તો વગર અગ્નિએ તરત ચઢી જાય. એવાં તેમનાં અંતર ધગેલાં હોય છે.’
- ❖ સંસારના અનેક પ્રશ્નોથી માણસનું અંતર ધગેલું રહે છે.
- ❖ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અહીં અંતર સદાય ટાઢું રહે, અંતરમાં આનંદ અનુભવાય તેના ઉપાય બતાવતાં કહે છે...

૧) ભગવાનનું ભજન કરવું :

- ❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કહેતા કે ‘બહાર ગરમી હોય તો ઠંડી મેળવવા એ.સી. (એરકન્ડિશનર) જોઈએ, એમ અંતરમાં ટાઢું કરવા માટે અંતરનું એ.સી. ચાલુ કરવું. અંતરનું એ.સી. એટલે સ્વામિનારાયણ... સ્વામિનારાયણ એમ ભજન કરવું.’
- ❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ લંડનમાં વિરાજમાન હતા. એક વાર સ્વામીશ્રી બાળ સભામાં પધાર્યા. સંચાલકે બાળકો સાથે પ્રશ્નોત્તરી શરૂ કરી. ઘણા પ્રશ્નો પુછાયા તેમાં એક પ્રશ્ન આવ્યો, ‘ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખ કયાં ?’ બાળકો બોલ્યાં, ‘આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ.’ સ્વામીશ્રીએ તરત ઉત્તર આપનાર બાળકને પૂછ્યું, ‘આ બધાં દુઃખ ક્યારે ટળે તે જાણો છો ?’ બાળક કહે, ‘ના.’ સ્વામીશ્રી કહે, ‘ભગવાન ભજીએ તો બધાં દુઃખ ટળે. સ્વામિનારાયણ... સ્વામિનારાયણ... ભજન કરવું. તો આધિ, વ્યાધિ,

ઉપાધિ કંઈ ન રહે !’

- ❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજના જીવનમાં પણ સૌએ જોયું છે કે કોઈ પણ પ્રશ્ન આવે, કઠિન પરિસ્થિતિ આવે ત્યારે સ્વામીશ્રીનું સૌપ્રથમ પગલું હોય ‘સ્વામિનારાયણ... સ્વામિનારાયણ... ધૂન કરો.’
- ❖ ભૂજના ભૂકંપના સમાચાર હોય કે પોતાની એન્જિયોગ્રાફી કરાવવાની હોય, કોઈ હરિભક્તને ભયંકર બીમારી હોય કે કોઈને આર્થિક મુશ્કેલી હોય, કોઈને સંબંધીજનો તરફથી પ્રશ્નો હોય કે કોઈને ભૂતપ્રેતના વળગાડ હોય, સ્વામીશ્રી દરેક પરિસ્થિતિમાં પ્રથમ ધૂન શરૂ કરાવતા કે માળાજાપ કરવાનો આદેશ આપતા.
- ❖ યુ.કે.ના પ્રસિદ્ધ હાર્ટસર્જન ડૉ. હરિકૃષ્ણ દોશી કહે છે, ‘કોઈ પણ હૃદયની સર્જરી શરૂ કરતાં પહેલાં હાથ ધોવા જાઉં ત્યારથી હું ‘સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ’ ભજન શરૂ કરી દઉં છું. સર્જરી દરમ્યાન વિપરીતતા ઊભી થાય ત્યારે આ ભજનને લીધે જ મને ધીરજ, શાંતિ અને હિંમત પ્રાપ્ત થાય છે અને મારું કાર્ય સારી રીતે સિદ્ધ થાય છે !’
- ❖ અંતરને બાળતી રોજબરોજના જીવનની કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં અંતરને શીતળ કરવાનો ઉપાય છે, ભજન કરવું.
- ❖ બાહ્ય પરિસ્થિતિની જેમ જ માણસના સ્વભાવો પણ તેના અંતરને બાળે છે. બીજાને નુકસાન કરનારા પોતાના ખરાબ સ્વભાવો માણસના અંતરને અશાંત કરી દે છે. એવા સમયે પણ ભજન કરવાથી શાંતિ મળે છે અને સ્વભાવ ટાળવાની દિશામાં ડગ મંડાય છે.
- ❖ સ્વામિનારાયણ નામનું ભજન કરવાનો લાભ બતાવતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે, ‘એનાથી વિષય ઊડી જાય છે અને બ્રહ્મરૂપ થવાય છે.’
- ❖ તા.૨/૫/૨૦૦૮ના રોજ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ઉપર પરદેશથી એક પત્ર આવ્યો હતો. તે ભક્તે લખ્યું હતું, ‘અમારા ઘરમાં ખૂબ ઝઘડા થાય છે. મને ગુસ્સો ખૂબ આવે છે. મારાં જ સંતાનો સાથે ઢોર જેવું વર્તન કરી બેસું છું. વિશેષ તો અમે પતિ-પત્ની બંને ગુસ્સે થઈને વારંવાર એકબીજાનો દોષ કાઢીએ છીએ. બેમાંથી એકેયને વાણી-વિવેક નથી રહેતો. ગુસ્સો ન આવે એવા આશીર્વાદ આપો.’ પત્ર વાંચી સ્વામીશ્રીએ કહ્યું, “સ્વભાવ ટળશે તો જ શાંતિ થશે. એમને કહેજો કે ગુસ્સો આવે ત્યારે

‘સ્વામિનારાયણ સ્વામિનારાયણ’ ભજન કરવું. અને બેમાંથી એક જણે ત્યાંથી નીકળી જવું.”

- ✱ પૂર્વ આફ્રિકાના ટાન્ઝાનિયાના ઉદ્યોગપતિ અને સત્સંગી બંધુ સુભાષભાઈ પટેલ કહે છે, ‘મારો ગુસ્સો એટલો બધો હતો કે મેં અગણિત લોકો પર હાથ ઉપાડ્યો હતો, પણ પ્રમુખસ્વામી મહારાજે મને સતત માળા કરવાની અને સ્વામિનારાયણ મંત્રનો જાપ કરવાની આજ્ઞા કરી. એનાથી મારું અંતર શાંત થયું છે. હજુ પણ ક્યારેક ગુસ્સો આવે છે ખરો, પણ સ્વામિનારાયણ નામનું ભજન કરવાથી શાંત થઈ જવાય છે.’

આમ, બાહ્ય પ્રશ્નો હોય કે આંતરિક પ્રશ્નો હોય, ભજન કરવાથી અંતરમાં ટાઢું રહે છે, શાંતિ રહે છે.

૨) ભગવાનને સર્વકર્તા જાણવા :

- ✱ ભજન કરવાની સાથે સાથે અહીં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે, “ભગવાનને સર્વકર્તા સમજવા ને તેમાં સુખ આવે તો સુખ ભોગવી લેવું અને દુઃખ આવે તો દુઃખ ભોગવી લેવું. તે કહ્યું છે જે ‘દાસના દુશ્મન હરિ કે’દિ હોય નહીં, તે જેમ કરશે તેમ સુખ જ થાશે.”
- ✱ સમજણ વગર કરાતું ભજન લાંબો સમય ટકતું નથી. ક્યારેક એવું બને પણ ખરું કે ભજન કરવા છતાં, પ્રાર્થના કરવા છતાં ધાર્યું પરિણામ ન મળે ! એવા સમયે શ્રદ્ધા ડગી જાય. એટલે જ ભજનની સાથે સાથે ભગવાન જ સર્વકર્તા છે અને તે જે કરશે તેમાં મારું સારું જ છે, એવી સમજણ દૃઢ કરવી પણ આવશ્યક છે. નહિ તો અંતરમાં ટાઢક ન રહે ! સતત દુઃખ, ચિંતા, હતાશા અને નિરાશાની જવાળાઓ દઝાડતી જ રહે !

જો આ સમજણ દૃઢ હોય તો...

૧) પ્રત્યેક સંજોગોમાં નિશ્ચિંત રહેવાય, હળવા રહેવાય : મારું શું થશે ? કેમ થશે ? એવી ચિંતાની ચિંતામાં માણસ બળી મરે છે, પરંતુ ભગવાન જે કરશે તે સારા માટે જ કરશે, એવો વિશ્વાસ જેને હોય તેના અંતરમાં હંમેશાં ટાઢું જ રહે !

ગોરિયાદના રણછોડભાઈ શાસ્ત્રીજી મહારાજના સંનિષ્ઠ ભક્ત હતા. એક વાર તેઓને કેટલાક અદાવતીઓએ ઘાયજ ગામને પાદરે આંતર્યા. આજુબાજુ કોઈ હતું નહીં. પેલાએ જૂના જમાનાનો સાત બારનો તમંચો

(બંદૂક) તાક્યો અને કહે, ‘આજે તને પૂરો કરી દઉં.’ રણછોડભાઈ હળવાશથી કહે, ‘તારે કરવા હોય એટલા ભડાકા કર ! મારા ગુરુ શાસ્ત્રીજી મહારાજની ઈચ્છા વિના સૂકું પાંદડું હાલતું નથી ! તેમની ઈચ્છાથી હું મરી જઈશ તોય અક્ષરધામમાં જઈશ! અને નહીં મરું તો એમનાં દર્શન થશે. મારે તો જે થશે તે સારા માટે જ થશે !’ અને આશ્ચર્ય એ થયું કે પેલાએ બહુ જ પ્રયત્ન કર્યો, પણ તમંચામાંથી એક પણ ગોળી છૂટી જ નહિ ! રણછોડભાઈ તો ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. જેવા રણછોડભાઈ ગયા કે એની મેળે તમંચામાંથી સાતે સાત ગોળીઓ ધડાકાભેર છૂટી! આમ, રણછોડભાઈની રક્ષા થઈ.

પરંતુ જો રક્ષા ન થઈ હોત તોપણ રણછોડભાઈને તો જરાય ચિંતા નહોતી !

❖ કેનેડાના ભગવાનજી માંડવિયા, આફ્રિકાના સી.ટી. પટેલ,આણંદના મોતીભાઈ આવા તો અનેક ભક્તો ભગવાન જે કરશે તે સારું કરશે એવી દૃઢતા સાથે શરીરની અને સંસારની અનેક આધિ-વ્યાધિ-ઉપાધિ વચ્ચે સ્થિર રહ્યા છે, આનંદમાં રહ્યા છે.

જો આ દૃઢતા હોય તો...

૨) પ્રત્યેક પરિસ્થિતિમાં સવળો વિચાર રહે.

❖ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી કહે છે,

સમું સમજે શોધતાં એવા, જોતાં ઝાઝાં નવ જડે રે,

જેને ન આવડે અવળું લેવા, વણતોળી વિપત જો પડે રે.

જીવનની વિપત્તિઓમાં સવળો વિચાર રાખે અને અવળો વિચાર ત્યાગે એવા માણસો શોધતાં પણ બહુ મળે નહીં.

❖ અવળો વિચાર જ માણસને અશાંત કરે છે.

❖ ધારો કે બે માણસોને પેટમાં દુખે છે. ડોક્ટર પાસે સારવાર લેવા જતાં પહેલાં એક વિચારે છે કે, ‘બાપ રે... મને પેટનું કેન્સર હશે તો...’ અને બીજો વિચારે છે, ‘આ તો થોડો વાયુ થયો છે. હમણાં મટી જશે !’ ડોક્ટર રોગનું નિદાન જે કરે તે, પરંતુ અવળું વિચારનારને વધુ ચિંતા થશે અને સવળું વિચારનાર હળવો રહી શકશે. અવળા વિચારોને કારણે જ આપણે સમસ્યા આવતાં પહેલાં સમસ્યાની ચિંતામાં બળી મરીએ છીએ.

❖ ભગવાને જે ક્યું છે અને જે કરશે તે સારા માટે જ છે, એવો વિચાર હોય

તો જ જીવનની વિપરીતતાઓમાં સવળો અભિગમ રહે અને આવા સવળા અભિગમથી જ અંતરમાં શાંતિ રહે.

❖ આશાભાઈ-ઈશ્વરભાઈના ઘરમાં અનાજ રાખવાની જગ્યાએ આગ લાગી. તેમાં ૬૦૦ મણ કપાસ, ૭૦૦ મણ ચણા, ૧૦૦૦ મણ ઘઉં બળી ગયા. ઘરમાં ખાવા માટે ધાન રહ્યું નહીં. છતાં શાસ્ત્રીજી મહારાજે મૂર્તિની સેવા માંગી તો દસ હજાર રૂપિયા ઉછીના લાવી સેવા કરી. અને કહે, ‘શાસ્ત્રીજી મહારાજની કૃપા કે આ આગમાં અમારા પૂર્વનાં પાપ બળીને ભસ્મ થઈ ગયાં. આવા સમયે સેવા માંગે તે અનંતગણું કરી પાછું આપવા સમર્થ હોય તે જ માંગી શકે !’

❖ ભગવાન જે કરે છે તે સારું જ કરે છે, તેવી દૃઢતાથી જ આ ભક્તોને સવળો વિચાર રહ્યો અને શાંતિ રહી.

● સમાપન :

❖ આમ, ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ આ વાતમાં બતાવેલા ઉપાય એટલે કે ભગવાન જે કરે તે સારા માટે કરે, એવી સમજણ સાથે ભગવાનનું ભજન કરવું. તેનાથી જ સુખ અને શાંતિ રહે.

❖ સન ૧૯૮૨માં યોગીશતાબ્દી ઉત્સવમાં ઓસ્ટ્રેલિયાના બે ડૉક્ટરો, ડૉ. હેકર અને ડૉ. મોનાહન પ્રમુખસ્વામી મહારાજને મળવા આવ્યા હતા. સ્વામીશ્રી કહે, ‘તમે ભગવાનને યાદ કરો છો ?’ તેઓ કહે, ‘ના.’ સ્વામીશ્રી કહે, ‘રોજ ભગવાનને યાદ કરવા તો ઓપરેશનમાં નિષ્ફળ જઈએ તો નિરાશ ન થવાય.’ તેઓ કહે, ‘અમે ક્યારેય નિષ્ફળ જતા જ નથી.’ સ્વામીશ્રી કહે, ‘તો સફળતામાં અહંકાર ન આવે એટલે ભગવાનને યાદ કરવા.’

❖ દુઃખમાં નિરાશાની બળતરા અને સુખમાં અહંકારની આગ માણસને સતત દઝાડતી જ રહે છે. એટલે જીવનમાં સફળતા મળે કે નિષ્ફળતા, સુખ આવે કે દુઃખ આવે ભગવાન કર્તાહર્તા છે, એ વિચાર સાથે ભગવાનનું ભજન કરવાથી જ અંતરમાં ટાઢું રહેશે.

❖ આપણે પણ આવી દૃઢતા સાથે ભગવાનનું ભજન કરી શકીએ, એ જ પ્રાર્થના...

(૪) સ્વામીની વાત - ૧/૨૬ (સુખ)

સ્વામિનારાયણ હરે, સ્વામીએ વાત કરી જે :

વિષયનું જે સુખ છે તે કરતાં આત્માનું સુખ બહુ અધિક છે ને તે કરતાં ભગવાનનું સુખ એ તો ચિંતામણિ છે.

- ❖ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ આ વાતમાં સુખનો સાચો માર્ગ બતાવ્યો છે. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ ત્રણ સુખ બતાવ્યા છે. (૧) વિષયનું સુખ (૨) આત્માનું સુખ (૩) ભગવાનનું સુખ.

આ ત્રણેય સુખ એકબીજાથી કઈ રીતે અધિક છે, તે જોવા પ્રયત્ન કરીશું.

૧) વિષયનું સુખ :

- ❖ આપણને મનમાં થાય કે ‘આપણાં શાસ્ત્રો કહે છે કે વિષયમાં સુખ નથી.’ પણ એવો અનુભવ થતો નથી. કારણ કે આઈસકીમ ખાઈએ ત્યારે ગળ્યો લાગે અને આનંદ પણ આવે છે. સારાં સારાં કપડાં પહેરી, ઘરેણાં પહેરી, ગાડીમાં બેસી પાર્ટીમાં નાચવા જાય ત્યારે આનંદ અને સુખનો અનુભવ તો થાય છે.
- ❖ આપણા મનમાં આવા અનેક પ્રશ્નો ઘોળાયા કરે, પણ આપણી દૃષ્ટિ જુદી છે અને મોટા પુરુષની દૃષ્ટિ જુદી છે.
- ❖ જેમ કોઈ બીમાર વ્યક્તિને જોઈને આપણે કહીએ કે ‘આ ભાઈને તાવ આવ્યો છે.’ પણ આ નિદાનને કેટલા વ્યક્તિ પ્રમાણિત ગણે ? પરંતુ જો કોઈ અનુભવી ડૉક્ટર કહે કે ‘ભાઈ, આને સામાન્ય તાવ નથી, મેલેરિયા થયો છે.’ આવા નિદાનને બધા જ માને. કારણ કે એ ડૉક્ટર છે, અનુભવી છે. એમ, વિષયના સુખની બાબતમાં અનુભવી પુરુષને પૂછવું પડે.
- ❖ તો એવા અનુભવી પુરુષ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી આપણને કહે છે કે ‘જીવે વિષયનું સુખ માન્યું છે, એ તો દુઃખરૂપ છે ને વિષયમાં સુખ છે એવી તો કોઈ મોટાએ કલમ મૂકી જ નથી.’ (સ્વામીની વાત : ૨/૬)
- ❖ સામાન્ય ગરીબ હબસી પરિવારમાં જન્મેલો, પણ નાની ઉંમરે વિશ્વનો

શ્રેષ્ઠ પોપ સિંગર બની ગયેલો માઈકલ જેક્સન ૫૫૦ કરોડ ડોલરની મિલકતનો માલિક હતો. તેને ઢગલાબંધ એવોર્ડ મળ્યા હતા.

તે આટલી સમૃદ્ધિમાં આળોટતો હોવા છતાં તેને સુખ નહોતું. એણે પોતાની આત્મકથામાં લખ્યું કે - ‘હકીકતે હું આ દુનિયામાં સૌથી એકલો-અટૂલો માણસ છું. હું ઘણી વાર રડી પડું છું. કારણ કે તે એકલતા મને પીડે છે. સાચું કહું તો મારું અસ્તિત્વ જ મને પીડે છે. હું સતત દુઃખમાં જીવું છું.’

❖ જો વિષયમાં સુખ હોત તો આવા ઉદ્ગારો ન નીકળત !

૨) આત્માનું સુખ અધિક છે :

❖ આત્માનું સુખ, એટલે કે હું આત્મા છું, દેહ નથી. એવી સમજણથી મળતું સુખ વિષયના સુખથી અધિક છે.’

❖ પોતાને આત્મારૂપ માને તેમાં સુખ કયું છે ?

❖ તો, નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ભક્તચિંતામણિ ગ્રંથમાં જણાવે છે :

જ્યારે મનાય આત્મા આપ, ત્યારે જાય સર્વે સંતાપ,

આત્મરૂપ મનાય આપણું, ત્યારે નર પામે નિસ્નેહીપણું.

❖ પોતાને આત્મારૂપ મનાય તો સર્વે સંતાપ ટળી જાય. કારણે કે જે દુઃખ અને સંતાપ છે, તે પોતાને દેહરૂપ માનવાથી છે.

❖ વૃદ્ધાવસ્થામાં યોગીજી મહારાજને કમરના વાના દુઃખાવામાં રાહત માટે દરરોજ દવા ચોપડવાની સેવા કેશુભાઈ કરતા. એક દિવસ રાજુલાના ગોવિંદભાઈએ એ સેવા માંગી. યોગીબાપાએ હા પાડી. ગોવિંદભાઈએ ૧૦-૧૫ મિનિટ દવા ચોપડી પછી તેમનું ધ્યાન ગયું કે યોગીબાપાને કમરે ચામડી પર લોહીના ટશિયાં ફૂટી નીકળ્યા છે. વાત એમ હતી કે કડિયા કામ કરનાર ગોવિંદભાઈના હાથની ચામડી બરછટ હતી. તેને કારણે યોગીજી મહારાજની ચામડી છોલાઈ ગઈ હતી અને લોહી નીકળતું હતું. એમાં વાની દવા ચોપડાતી હતી. ગોવિંદભાઈ તરત ગળગળા થઈ કહે, ‘બાપા, મારા હાથ બરછટ હોવાથી સેવા કરતાં આ અસેવા થઈ ગઈ. આપને ઘણી બળતરા થતી હશે !’ યોગીબાપા પ્રેમથી કહે, ‘આત્માને ક્યાં દુઃખ છે ? દેહને છે તે દેહ ભેળું જશે. માટે તમે ઓછું ન લાવતા.’

❖ બીજાની ભૂલને લીધે પોતાને તકલીફ પડે ત્યારે ઘણું જ દુઃખ થાય છે. આત્મવિચારથી આવી પરિસ્થિતિમાં દુઃખમુક્ત રહી શકાય છે.

❖ તા.૨૮/૧૧/૨૦૧૩ના રોજ સવારે સારંગપુરમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજ વ્હીલચેરમાં વિરાજીને ઠાકોરજીનાં દર્શને જતા હતા. ઉતારાની બહારના રેમ્પમાં ઢોળાવ પૂરો થાય ત્યાં પ્લાસ્ટર નવું કરવાથી સહેજ ઊંચું હતું, જેનો ખ્યાલ વ્હીલચેર ચલાવનાર સંતને નહોતો અને એ જગ્યાએ વ્હીલચેરને આંચકો લાગ્યો. સ્વામીશ્રી વ્હીલચેરમાંથી સરકીને નીચે પડ્યા. ખોળામાં ઓશીકું હતું, તેથી છાતીનો ભાગ તેને ટેકે રહ્યો, પણ મુખારવિંદ જમીન પર આવ્યું. સ્વામીશ્રીએ બંને હાથે જમીન પર ટેકો લઈ લીધો હતો. સૌ ચિંતામાં પડ્યા. તત્કાલ સ્વામીશ્રીને પાછા ઉતારે લઈ જઈ ચેકઅપ કરવામાં આવ્યું. ૮૩ વર્ષની વયે આવું થાય તો હાડકાં તૂટવાનું કે સ્નાયુ ખેંચાવાનું જોખમ. તેથી યોગીયરણ સ્વામી તપાસતાં જાય અને પૂછતાં જાય, ‘બાપા, અહીં દુઃખે છે ?’ સ્વામીશ્રી કંઈ જવાબ ન આપે. તેઓએ પૂછ્યું, ‘બાપા! આપને ક્યાંય પણ દુઃખતું હોય તો કહો, જેથી અમને ઉપચારની ખબર પડે.’ સ્વામીશ્રી હસતાં હસતાં કહે, ‘દેહ છે તે દુઃખે ! આત્માને દુઃખ શાનું ?’

આખો દિવસ સ્વામીશ્રીએ સવારની ઘટનાનો ઉલ્લેખ જ કર્યો નહીં. કોઈને સૂચના કે ઠપકો પણ ન આપ્યો. ઊલટું સૌને દુઃખ હતું, તે ગમ્મત કરાવી અને પ્રસાદ આપી હળવું કરી દીધું.

❖ ૧૯૮૫માં પ્રમુખસ્વામી મહારાજના આફ્રિકાના પ્રવાસ દરમ્યાન હર્ષદભાઈ રાણાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો, ‘બાપા ! એવું કોઈ ઈરિઝર (રબર) છે, જે ફેરવવાથી સુખ-દુઃખ, માન-અપમાન બધું ભૂંસાઈ જાય ?’ સ્વામીશ્રી તરત બોલ્યા, ‘એવું રબર તો આપેલું જ છે, પણ કોઈ વાપરતું નથી. મહારાજે શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે તે નિજાત્માનં બ્રહ્મરૂપ. (પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનવું)’

❖ આમ, આત્માનું સુખ અધિક છે, પરંતુ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી આપણને અધ્યાત્મમાર્ગમાં એથીય ઊંચું સોપાન બતાવે છે.

૩) આત્માના સુખથી ભગવાનનું સુખ અધિક છે :

❖ કારણ કે શ્રીજીમહારાજ ગઢડા પ્રથમ-૬૧માં કહે છે : ‘ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ, માન, અપમાન, સુખ, દુઃખ તે રૂપી નદી તેને તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તે તરી જાય, પણ મૃત્યુ સમય તો સમુદ્ર જેવો છે. માટે ત્યાં તો

આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તથા વગર આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય એ બેયને ભગવાનની ઉપાસનારૂપી વહાણનું કામ પડે છે.’

- ❖ સ્વરૂપાનંદ સ્વામી આત્માને દેખતા હતા, એટલે તેઓ આત્મભાવમાં જ રહેતા હતા, પણ જ્યારે આખા શરીરે બળતરા થવા માંડી ત્યારે મહારાજે ચંદન ઘસીને ચોપડાવ્યું, ટાઢું પાણી છંટાવ્યું ને પવન નખાવ્યો, પણ શાંતિ થઈ નહીં. એટલે મહારાજે કહ્યું, ‘સ્વરૂપાનંદ સ્વામી ! તમે તો આત્માને દેખો છો, તે આત્મામાં જતા રહો.’ પછી સ્વરૂપાનંદ સ્વામી બોલ્યા, ‘તુમ આડા ખડા હો તે કહાં જાવે ?’ પછી બહુ બળતરા થઈ ને મૂંઝાણા ત્યારે મહારાજે કહ્યું, ‘બાહ્યદષ્ટિએ કરીને પ્રગટ ભગવાન અને પ્રગટ સંત, તેના સંબંધને પામેલા જે ઓરડા, ઓસરી, નળિયા ને લીંબડો એનું ધ્યાન કરો, તો શાંતિ થશે.’ એટલે કે પ્રગટ ભગવાનનાં ચરિત્રોની સ્મૃતિ કરો તો શાંતિ થશે. પછી જ્યારે એમ કર્યું ત્યારે શાંતિ થઈ.
- ❖ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ આ પ્રસંગ કહી સિદ્ધાંત સમજાવ્યો છે કે ‘મહારાજે એમ જણાવ્યું જે, પ્રત્યક્ષ ભગવાનને પ્રતાપે કરીને આત્મદર્શન થાય છે, પણ જો પ્રત્યક્ષ ભગવાન કરતાં આત્મામાં અધિકપણું માની લે તો ઉપાસનાનો ભંગ થયો કહેવાય.’
- ❖ વચનામૃત ગઢડા મધ્ય-પદમાં પણ કહ્યું છે કે : ‘સર્વે સદ્ગ્રંથોનું પણ એ જ રહસ્ય છે, જે ભગવાન છે, એ જ પરમ સુખદાયક છે ને પરમસાર વસ્તુ છે.’
- ❖ આ અનુભવની વાત છે. બુદ્ધિ કે તર્કથી પરની વસ્તુ છે. જો આપણે ભગવાનના સુખની વાત બુદ્ધિ કે તર્કથી સમજવા બેસીએ તો ન પણ સમજાય.
- ❖ કારણ કે ઉપનિષદ કહે છે :

યતો વાયો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ ।

જ્યાં મન અને વાણી પહોંચી શકતા નથી, એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે.

● ભગવાનના સુખનું અધિકપણું કેવી રીતે સમજાય ?

- ❖ શ્રીજીમહારાજ વચનામૃત ગઢડા અંત્ય-૨૭માં કહે છે કે : ‘પંચવર્તમાને યુક્ત એવા સંતને ને ભગવાનને સાક્ષાત્ સંબંધ હોય, એવા સંતના વચનમાં વિશ્વાસ રાખીને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવો.’ તો એવા

અનુભવી પુરુષ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ કહે છે, ‘ભગવાન સિવાય બીજે ક્યાંય સુખ નથી.’

- ❖ સ્વામીશ્રી ભગવાનના સુખનો અનુભવ કરતા. તેમનું જીવન જોઈને આપણને પ્રતીતિ થાય કે ભગવાનનું સુખ સૌથી અધિક છે.
- ❖ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ એલ.એ.(યુ.એસ.એ.)માં હતા. એક અંગ્રેજ કાર્લોસ વેગા સ્વામીને મળ્યા. તેમણે વાત કરી, ‘જિંદગીમાં પહેલીવાર મને આપની પાસે આવવાથી શીતળતાનો, શાંતિનો અનુભવ થયો. મારી પાસે બંગલો છે, ગાડી છે, પૈસા છે.....’ સ્વામીશ્રી વચ્ચે જ બોલ્યા, ‘I have no money... I have only God.’ ‘અમારી પાસે પૈસા નથી... માત્ર ભગવાન છે. તેમાં બધું જ સુખ આવી ગયું.’
- ❖ સ્વામીશ્રી પાસે ભગવાન છે. એટલે જ જાણીતા પત્રકાર હરકિશન મહેતાને પ્રમુખસ્વામી મહારાજે કહેલું કે ‘અમારા માટે બધા પ્રસંગો આનંદના જ છે. કાયમ આનંદ, આનંદ અને આનંદ જ છે.’ આ શેનો આનંદ છે ? ભગવાનનો આનંદ.
- ❖ ડભોઈના ઉલ્લાસરામભાઈના પિતાશ્રી કરુણાશંકરભાઈ વડતાલ, અમદાવાદ, ધોળકા, ધોલેરા, જેતલપુર વગેરે તીર્થોમાં ફરી જૂનાગઢ આવ્યા. કરુણાશંકરભાઈને અહીં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના યોગમાં અંતરમાં શાંતિ થઈ. તેમણે સ્વામીને કહ્યું કે ‘સ્વામી હું બધે ફરી આવ્યો, પણ બધે જ સત્સંગ ઘરડો થઈ ગયો છે. અહીં તમારા પ્રતાપે સત્સંગ લીલો પલ્લવ લાગે છે.’ ત્યારે સ્વામી બોલ્યા, ‘અહીં તો મહારાજ પ્રગટ બિરાજે છે. તેથી સત્સંગ લીલો પલ્લવ લાગે છે.’
- ❖ એમ આજે બી.એ.પી.એસ.ના દરેક સંત-હરિભક્તનાં ચહેરા અને હૃદય આનંદથી ઉછાળા મારી રહ્યાં છે. એનું કારણ છે, આજે ભગવાન સ્વામિનારાયણ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ દ્વારા આ સત્સંગમાં પ્રગટ છે. એટલે સ્વામીશ્રીના સાંનિધ્યમાં દરેકને ભગવાનનું સુખ અનુભવાય છે.
- ❖ તો આપણે પણ પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો સમાગમ કરી ભગવાનનું યથાર્થ સુખ લઈ શકીએ, એ જ મહારાજ-સ્વામીનાં ચરણોમાં પ્રાર્થના....

(૫) સ્વામીની વાત : ૧/૨૩ (સમજણ)

સ્વામિનારાયણ હરે, સ્વામીએ વાત કરી જે :

ભગવાન કેટલાકને સમૃદ્ધિ આપે છે ને કેટલાકને નથી આપતા તેનું કેમ સમજવું ? એ પ્રશ્ન છે. તેનો ઉત્તર જે, ‘ઝાઝું ધન મળે તો વધારે ફેલ કરે, માટે થોડું મળે તે ઠીક છે.’

✽ માણસમાત્રને વધુ ને વધુ ધન મળે તેવી ઈચ્છા રહ્યા કરે છે અને તેને માટે અથાક પુરુષાર્થ પણ કરે છે. છતાં કેટલાંકને સમૃદ્ધિ મળે છે અને કેટલાકને નથી મળતી. ઘણી વાર સત્સંગ કરતાં કરતાં પણ એવી અપેક્ષા રહે કે વધારે સમૃદ્ધિ મળે તો સારું, પણ સત્સંગી-ભગવાનના ભક્ત ગરીબ હોય અને બિનસત્સંગી કે નાસ્તિકને ત્યાં ધનના ઢગલા હોય. આવું જોઈને સહેજે પ્રશ્ન થાય કે આવું કેમ ? ભગવાન કેટલાંકને સમૃદ્ધિ આપે છે અને કેટલાંકને નથી આપતા, એનું શું કારણ હશે ? ગુણાતીતાનંદ સ્વામી આ વાતમાં તેનું નિરાકરણ કરે છે કે જો માણસને ઝાઝી સમૃદ્ધિ કે ધન મળે તો તે વધુ ફેલ કરે. એટલે ભગવાન વધુ નથી આપતા તેમાં જ આપણું સારું છે. હવે આ વાતને વિગતે સમજીએ...

૧) ઝાઝી સમૃદ્ધિ અનર્થ કરાવે :

✽ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ આ વાતમાં કહ્યું, ‘ઝાઝું ધન મળે તો ફેલ કરે, માટે થોડું મળે તે ઠીક છે.’

✽ પ્રસિદ્ધ ગાંધીવાદી ચિંતક કિશોરલાલ મશરૂવાળા લખે છે : વસોનો એક ખૂબ પૈસાદારનો પુત્ર. પિતાશ્રીએ લાખ રૂપિયાની મિલકત રાખેલી, પણ પિતાજીના મૃત્યુ પછી પુત્ર વ્યસનની અંદર એવો લપેટાઈ ગયો કે જુગાર, દારૂ વગેરેમાં પોતાની સઘળી સંપત્તિ એ ગુમાવી બેઠો. છેવટે ૭૦૦ રૂપિયામાં પત્નીને પણ હોડમાં મૂકી દીધી. તે પણ હાર્યો. છેલ્લે પોતે વડોદરામાં સુરસાગર હોટલની અંદર નોકરી કરતાં કરતાં કપ-રકાબી ધોતાં ધોતાં ત્યાં ફૂટપાથ ઉપર મરણને શરણ થયો.

✽ ઈસુના ૧૨ મુખ્ય શિષ્યમાંનો એક હતો જુડાસ. તેણે ચાંદીના ૩૦ સિક્કા

માટે ઈસુને પકડાવી દીધા અને ઈસુને કોસ પર જીવતા જડી દેવામાં આવ્યા. ધનના લોભે પોતાના ગુરુ સાથે દ્રોહ કર્યો !

- ❖ આમ, દ્રવ્યના લોભમાં વિવેક નથી રહેતો અને વ્યક્તિ પોતે શું કરે છે, તેનો તેને ખ્યાલ નથી રહેતો અને અનર્થ કરી બેસે છે.
- ❖ શાસ્ત્રીજી મહારાજના સમયમાં એક હરિભક્ત ખૂબ જ આર્થિક સંકડામણમાં રહેતા. એક વાર એક જ્યોતિષ હરિભક્તે તેમની હાથની રેખાઓ જોઈ શાસ્ત્રીજી મહારાજને કહ્યું, ‘સ્વામી ! આને વધારે ન આપો તો કંઈ નહિ, પણ એના પ્રારબ્ધમાં લખેલું છે કે તેને ધનનો સારો યોગ છે. તો એના પ્રારબ્ધમાં લખેલું છે એટલું ધન તો આપો.’ શાસ્ત્રીજી મહારાજ કહે, ‘મેં જ એનું પ્રારબ્ધ રોકી રાખ્યું છે. જો એને પૈસા મળે તો વિલાયત જઈને ફેલફતૂર કરવા માંડે. સત્સંગી જ ન રહે.’ ત્યારે પેલા હરિભક્તે કહ્યું, ‘સ્વામી, આપની ઘણી કૃપા....’ આમ, મોટા પુરુષ ધન ન આપીને આપણી રક્ષા જ કરે છે.

૨) ભગવાન ભજવાનું ભુલાઈ ન જાય તે માટે :

- ❖ ભગવાન લૌકિક સમૃદ્ધિ આપે તો જીવ ભગવાન ભજવા નવરો થતો નથી.
- ❖ ભગવાન સ્વામિનારાયણના વખતમાં વરતાલના એક વણિક ભક્ત પ્રેમી હતા. શ્રીજીમહારાજ આવે ત્યારે ૧૦-૧૨ ગાઉ સામે લેવા જાય અને મહારાજ જાય ત્યારે ૧૦-૧૨ ગાઉ વળાવવા જાય. એક દિવસ વણિક ભક્ત આવ્યા. મહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામીને કહ્યું, ‘સ્વામી ! આ ભક્ત બહુ સારા છે ને પ્રેમી છે.’ મુક્તાનંદ સ્વામી કહે, ‘હા મહારાજ ! એ ભક્ત તો બહુ સારા છે ને પ્રેમી છે, પણ વ્યવહાર બહુ દુર્બળ છે.’ મુક્તાનંદ સ્વામીની મરજી જાણી મહારાજે દષ્ટિ કરી તો ૧૦,૦૦૦ રૂાનો આસામી થઈ ગયો. પછી વણિક ભક્ત તો વ્યવહારમાં ગૂંચાણો. એક વાર શ્રીજીમહારાજ વરતાલ આવ્યા તે રાત્રે ૧૦ વાગે દર્શન કરવા આવ્યો. મુક્તાનંદ સ્વામી પણ બેઠા હતા. મહારાજ કહે, ‘કેમ ભગત ! આટલા મોડા આવ્યા ? ક્યાંય ગયા હતા કે શું ?’ વણિક ભગત કહે, ‘ના મહારાજ ! ક્યાંય ગયો નહોતો, પણ વ્યવહારમાં ગૂંચાણો હતો, તેથી આવી શકાયું નહીં.’ ભક્તનું સદાય સારું ઈચ્છનાર શ્રીજીમહારાજે મુક્તાનંદ સ્વામી સામે જોઈને કહ્યું, ‘આ જીવને આપીએ તોયે તે દુઃખી

થાય અને ન આપીએ તોયે તે દુઃખી થાય છે.’ પછીથી તે ભક્ત સત્સંગમાં ઘટી ગયો. (હરિચરિત્રચિંતામણિ : ૩/૫)

- * જો ભગવાન આપણને કરોડોની મિલકતના માલિક બનાવી દે તો તેના વ્યવહાર અને વહીવટમાંથી ભગવાન ભજવા નવરા જ ન થઈએ. એટલા માટે ભગવાન આપણને ભજન કરવાનો અવકાશ મળે, તેવી સ્થિતિમાં રાખી આપણું સારું જ કરે છે !

- * એટલે જ કુંતાજીએ ભગવાન પાસે માંગ્યું,

વિપદઃ સન્તુ નઃ શશ્વત્ તત્ર તત્ર જગદ્ગુરો ।

ભવતો દર્શનં યત્સ્યાદ્પુનર્ભવદર્શનમ્ ॥

(શ્રીમદ્ભાગવત : ૧/૮/૨૫)

‘હે જગતના ગુરુ ! અમારા જીવનમાં પગલે પગલે વિપત્તિઓ આવે. કારણ કે જ્યારે જ્યારે અમારા પર વિપત્તિ આવી છે ત્યારે ત્યારે નિશ્ચિંતરૂપે આપનાં દર્શન થયાં છે.’

- * કુંતાજી દુઃખ માંગે છે, વિપત્તિ માંગે છે. કારણ, વિપત્તિ એ પ્રભુદર્શનનું સાધન છે.

- * એક વાર એક કડિયો પાંચમા માળે પ્લાસ્ટર કરતો હતો. અચાનક લેલું છટક્યું ને નીચે પડ્યું. આગસને કારણે વિચાર આવ્યો કે દોરી નીચે જવા દઉં, જેથી રસ્તે ચાલતી કોઈ વ્યક્તિ લેલું બાંધી દે, પરંતુ કોઈ બાંધે નહીં. એટલે કંટાળીને રાહદારીઓને લલચાવવા નીચે રૂપિયો નાખ્યો. એક માણસ આવ્યો. તેણે રૂપિયો જોયો પણ ઉપર જોયું નહીં અને રૂપિયો ખિસ્સામાં મૂકીને ચાલતો થયો. એમ કરતાં કડિયાના પાંચ રૂપિયા જતા રહ્યા. પછી એક માણસ આવ્યો એટલે તે કડિયાએ રૂપિયાને બદલે નાની કાંકરી નાંખી. તરત જ પેલાએ ઉપર જોયું ને કહે, ‘કોણ ઉપરથી કાંકરી નાંખે છે ?’ કડિયાએ કહ્યું, ‘લેલું બાંધી આપ ને !’ પેલા માણસે લેલું બાંધી આપ્યું. એમ પૈસા નાખે તો ઉપર જોવાનું મન થતું નથી, પણ કાંકરી નાંખે તો ઉપર જોવાનો વિચાર આવે છે.

- * એમ ભગવાન જ્યારે કાંકરીરૂપી દુઃખ નાંખે ત્યારે ભગવાન તરફ જોઈએ ને દુઃખી હૃદયે મંદિરમાં જઈ પ્રાર્થના કરીએ. દુઃખ ભગવાનનું સ્મરણ કરાવે છે અને ભગવાનનું સ્મરણ કરાવે તેને દુઃખ શાનું કહેવાય ! તે તો ભગવાનની કૃપા કહેવાય.

❖ શ્રીમદ્ભાગવતમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન યુધિષ્ઠિરને કહે છે,
यस्याहम् अनुगृह्णामि हरिष्ये तद्धनं शनैः ।

(શ્રીમદ્ભાગવત : ૧૦/૮૮/૮)

અર્થાત્ ‘હું જેની પર કૃપા કરું છું, તેનું સંપૂર્ણ ધન ધીરે ધીરે હરી લઉં છું.’

❖ વડતાલમાં ગોવિંદ શેઠે શ્રીજીમહારાજને કહ્યું, ‘મહારાજ ! કૃપા કરો.’ મહારાજે કહે, ‘કૃપા કરીએ તો દીકરા મરી જશે, સ્ત્રી મરી જશે, દ્રવ્યનો નાશ થશે. જાઓ કૃપા કરી !’ શેઠ કહે, ‘તો કૃપા નથી જોઈતી. તમારી પાસે રાખો.’ મહારાજ કહે, ‘અમે આપીને પાછી લેતા નથી.’ શેઠ કહે, ‘અમારે નથી જોઈતી.’ પછી શ્રીજીમહારાજ કહે, ‘જાઓ કૃપા પાછી લઈ લીધી. તમને વરસ દહાડે ૧૦૦૦ રૂપિયા મળશે.’ (સદ્. નિર્ગુણદાસ સ્વામીની વાતો : ૧૩૭)

❖ આપણને એમ કે ફલાણો કરોડપતિ થઈ ગયો, ફલાણો નેતા થઈ ગયો, ફલાણાને બંગલો થઈ ગયો, એના પર ભગવાનની કૃપા થઈ અને હું સત્સંગી છતાં મારા પર કૃપા ન થઈ ? પણ આ પ્રસંગ પરથી ખ્યાલ આવે છે કે, ‘જગતની સમૃદ્ધિ મળે તેને સાચી કૃપા ન કહેવાય. આપણી જગતનાં બંધનથી રક્ષા થાય, એ જ ભગવાનની કૃપા કહેવાય.’

૩) નિર્વાસનિક કરવા માટે :

❖ ઝાઝી સમૃદ્ધિથી છકી જવાય છે. સત્સંગમાં દીન-આધીન રહેવાય અને જગતની વાસના ઓછી થાય તે માટે ભગવાન માપનું જ આપે છે.

❖ વડોદરા રાજ્યમાં ગાયકવાડ સરકારના કારભારી નારુપંત નાના ભગવાન સ્વામિનારાયણના ભક્ત હતા. વડોદરાના મહારાજા સયાજીરાવના હાથમાં નારુપંત નાનાનો હાથ મૂકી શ્રીજીમહારાજે કહેલું, ‘આની ખબર રાખજો.’ સમય જતાં નારુપંત રાજખટપટમાં ભળ્યા. સયાજીરાવ મહારાજાને ખબર પડી. એટલે ભળેલામાંથી કોઈને તોપે દીધા, તો કોઈને જીવતે જીવ બાળ્યા ને પોતાની રાણીને પણ દેહાંતદંડ દીધો. નારુપંત નાનાને મહારાજાએ કહ્યું, ‘ભગવાન સ્વામિનારાયણે મને તારી સોંપણી કરી છે ને હાથમાં હાથ આપ્યો છે, તેથી તને જીવતો મેલું છું.’ પરંતુ તેનાં ઘર-મિલકત વગેરે જપ્ત કરી લીધાં. નારુપંત ગરીબ થઈ ગયા.

સદાવ્રતમાંથી શેર ખીચડી લાવીને રાંધી ખાય. આખો દિવસ મહારાજનું ભજન કરે. તે જોઈ ગોપાળાનંદ સ્વામી કહે, ‘આ નારુપંત નાનાએ શ્રીજીમહારાજની નિષ્કામભાવે સેવા કરેલી. તેથી મહારાજે તેમને આ જન્મે નિષ્કંચન કરી દીધા. નહીં તો એવા મેલા થઈ જાત કે હમણાં છે એવા દશ જન્મે પણ શુદ્ધ થાત નહીં.’

(શ્રીહરિચરિત્રચિંતામણિ ૩/૧૬૪)

✳ એક વાર યોગીજી મહારાજે મુંબઈમાં માણેકલાલ શેઠને સભામાં બોલવાની આજ્ઞા કરી. શેઠે બોલવાની શરૂઆત કરી ને કંઠ ભરાઈ આવ્યો. આંસુની ધારા વહેવા માંડી, ને બોલવા લાગ્યા, ‘યોગીબાપાની આજ્ઞાથી મેં ઘણા ધંધા કર્યા, પણ એકેમાં ફાવટ આવી નહીં. ચાર ધંધા કર્યા, જેમાં ચોથામાં તો લાખ રૂપિયાની ખોટ ગઈ. હું તો ખલાસ થઈ ગયો.’ તેમણે ડૂસકાં લેતાં પોતાની વાત ચાલુ રાખી, ‘બાપાને પૂછ્યું કે શું કરવું ?’ ત્યારે આટલી ખોટ આવે છે તે જાણવા છતાં યોગીબાપાએ કહ્યું, ‘ધંધો ચાલુ રાખો.’ સભા સ્તબ્ધ બની સાંભળી રહી હતી. સ્વામીશ્રી નીચું મસ્તક રાખી માળા ફેરવી રહ્યા હતા. સભાજનો તો આ સાંભળી ડઘાઈ જ ગયા કે શેઠે જાહેરમાં આ બધાં રોદણાં કેમ શરૂ કર્યા ? શેઠે બોલવાનું બંધ કર્યું તો યોગીબાપા કહે, ‘હજી બોલો !’ ત્યારે તો સૌને ભારે આશ્ચર્ય થયું કે શેઠે જાહેરમાં આવી વાત કરી એટલે ઘણાને અસમાસ થશે. શેઠ બોલતાં જાય ને રડતાં જાય. માણેકલાલ શેઠે આગળ વાત કરતાં કહ્યું, ‘આપણે કરોડ જન્મથી ભટકીએ છીએ, પણ આવા પુરુષ મળ્યા નથી. ભલે હું ખલાસ થઈ ગયો, પણ મને કરોડ રૂપિયા મળે ને ન થાય એવો નિશ્ચય થઈ ગયો. સ્વામીબાપા ગમે તે કરે, પણ એ જ આપણા હિતેચ્છુ છે. તે જીવનું સારું જ કરે છે. તેથી મારું સારું જ થયું છે. કેમ કે, પૈસા કમાયો હોત તો હું અને મારા બાળકો અવળા પાટે ચડી જાત ને સત્સંગ છૂટી ગયો હોત ! માટે તેમણે જે કર્યું છે તે સારું જ કર્યું છે.’ આમ કહેતાં તેઓ શાંત થઈ ગયા.

✳ આમ, ભગવાન આપણને જે પરિસ્થિતિમાં રાખે તે પરિસ્થિતિ ઉત્તમ માની, તેમાં જ આપણું સારું છે, આપણું કલ્યાણ છે અને આપણું સુખ છે, આવી સમજણ રાખી સુખિયા રહી શકીએ એ જ પ્રાર્થના....